Stichting Eendenkooi Maaspoort

Nieuwsbrief nummer 64, 01-10-2022

Jubileumjaar

350

De plannen voor het vieren van het 350 jarig bestaan nemen steeds concretere vormen aan.
We zullen in de volgende nieuwsbrief daar meer over vertellen.
In ieder geval komt Burgemeester Mikkers later in het jaar de eendenkooi bezoeken in het kader van het 350 jarig bestaan. We gaan nadenken over een programmatje voor die dag.
Ideeën waarbij ook schoolkinderen betrokken zijn worden verder uitgewerkt.
Een van de activiteiten vindt plaats op 1 oktober en behelst een wildpluk wandeling.

Beste collega vrijwilligers,

Bij deze ontvangen jullie allemaal de **persoonlijke uitnodiging** om op zaterdag **1 oktober** (tussen 10 en 12) mee te lopen met Wandeloogst voor een heuse wildplukwandeling!
Wat gaan we doen dan?
Er zal deze twee uur aandacht besteedt worden aan eetbare planten, kruiden en fruit. Maar ook zal er verteld worden over de mogelijkheden die de kooiker had om zelfvoorzienend te zijn. Als je meer wil weten over de gids van deze wandeling kijk dan op www.wandeloogst.nl. Ik weet zeker dat ze het interessant zal maken met haar biologische kennis vanuit een historisch perspectief.
Waarom deze activiteit?
In het kader van het 350 jarig bestaan van de eendenkooi hebben we een aantal activiteiten gepland. Om de waardering naar alle vrijwilligers te laten blijken staat onder andere deze wandeling op het programma.
Het zou natuurlijk heel leuk zijn als je er bij bent. Wil je het per e-mail of in de kooi aan mij (Sander) laten weten?

Hopelijk tot dan!
Hartelijke groetjes,

Sander

De vangmethode en de taak van het kooikerhondje
Een goed functionerende eendenkooi heeft een "halfwilde stal" en een "tamme stal" eenden. In een kooi leven tamme lokeenden die de kooiplas, de vangpijpen en de walkanten als hun leefgebied hebben. Men noemt deze eenden die zich permanent in de kooi bevinden ook wel voer eenden, lokkers, kooi- of stal eenden. Deze stal eenden zijn gewend aan de kooiker en hebben tot taak de echt wilde eenden te lokken en te verleiden om de vangpijpen in te zwemmen.
De tamme eenden worden gemerkt.
De "halfwilde stal" is een groep wilde eenden die vanaf de zomer tot aan het einde van de winter in en rond de kooi verblijft. ’s Avonds, vlak na zonsondergang vliegt de "wilde stal" uit om elders te foerageren. 's Morgens tegen zonsopgang vliegen ze weer terug om in de kooi te rusten en brengen wilde eenden mee. Deze half wilde eenden weten dat er in de kooi voor hen geen gevaar dreigt.
De kooiker ziet door het verschil in gedrag welke eenden horen tot de halfwilde stal en welke de wilde eenden zijn. De halfwilde stal zit veelal uit te rusten op de kant terwijl de wilde eenden de omgeving wantrouwen. De veren ligger platter tegen het lichaam aan waardoor de nek langer lijkt.

Doorgaans wordt er door de kooiker twee maal per dag gevangen. De eerste keer twee uur na zonsopkomst als de eenden terug in de kooi en tot rust gekomen zijn en de tweede keer 's middags als de eenden zich klaar maken om weer naar open water toe te gaan.

De kooiker zoekt, afhankelijk van de windrichting, een van de vier vangpijpen uit. Het bepalen van de windrichting is belangrijk, omdat eenden altijd tegen de wind in opstijgen. De vangpijp waar de wind dus overheen gaat richting de kooiplas, is degene die in aanmerking komt om te vangen, want eenden die schrikken, vliegen op die manier verder de vangpijp in.
Op deze manier is het goed mogelijk dat de wilde eenden de lichaamsgeur ruiken van de kooiker en daardoor uit angst wegvliegen.
De kooiker neemt dan ook altijd als hij wil gaan vangen een busje mee met smeulende turf om zijn lichaamsgeur te camoufleren door de rook van de turf.
Heeft de kooiker de goede pijp uitgezocht dan maakt hij gebruik van een fluitje en gooit hij wat lok voer over de schermen in de vangpijp. De stal eenden weten dit, komen er op af en lokken de wilde eenden mee.
Op dit moment komt het kooikerhondje, op aanwijzing van de kooiker, in actie.

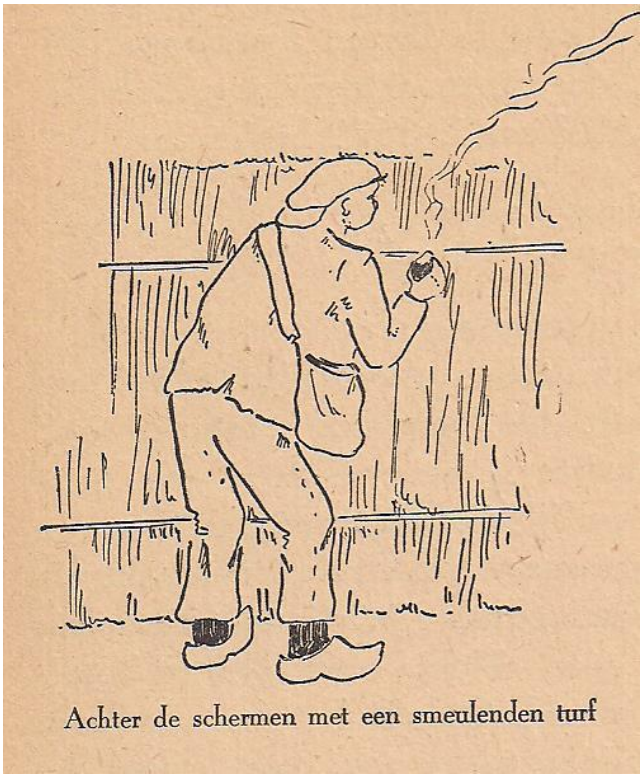

(illustratie T. Lebret)

Het hondje loopt langs het scherm aan de plaszijde de pijp in en komt langs de andere kant van het scherm weer naar de baas terug. De wilde eenden zien pluimstaart van de kooikershond afwisselend wel en niet. Ze worden nieuwsgierig en volgen het hondje steeds dieper de vangpijp in.

Als de eenden ver genoeg de pijp in zijn laat de kooiker zich achter de eenden zien. De eenden schrikken en vliegen verder de pijp in. De vreemde eenden zijn bang voor de kooiker en durven niet meer terug. De stal eenden kennen het spel en zwemmen terug naar de kooiplas.
Als het vreemde eenden toch lukt om terug op het wed te komen zullen zij in het vervolg niet meer in de pijpen komen. Deze vogels raken "verkooid" zoals de kooiker dat noemt en gaan tot de "halfwilde stal" horen.
Wanneer de wilde eenden door de bocht van de vangpijp zijn, kunnen ze de kooiplas niet meer zien (de kooiker noemt dit "blind") en trekken ze verder naar het licht aan het einde van de vangpijp. Hier is de begroeiing namelijk heel laag gehouden. Zodra de wilde eenden in de vangkooi zitten, sluit de kooiker de klep met het trektouw.
De eenden worden stuk voor stuk uit het vanghokje gehaald. Tegenwoordig steeds meer om te ringen, maar vroeger werden zij door de kooiker "pijnloos" gedood met de zogenaamde "kooikersgreep". De eenden gaan letterlijk en figuurlijk de pijp uit. Het spreekwoord “de pijp uitgaan” stamt dus af van het kooibedrijf.

Een kooikerhond in de eendenkooi

Het kooikerhondje heeft een specifieke taak. Het hondje moet om de schermen heen lopen waarbij de hoge pluimstaart heel belangrijk is. Door het afwisselend wel en niet te zien zijn, wordt de aandacht van de eenden getrokken. Als het hondje wel te zien is loopt het altijd in de richting van het einde van de pijp. De ruimte tussen de pijp en het rietscherm wordt ook wel hondsgang genoemd.
Het werken in de eendenkooi moet geluidloos gebeuren. Een enkele blaf zou de eenden al doen opschrikken. Daarom heeft de kooiker het hondje geleerd, niet alleen op stemgeluid bevelen uit te voeren, maar ook op gebaren. Er moet een zwijgende samenwerking zijn tussen baas en kooikerhondje; dit gaat zelfs zo ver dat de hond na te zijn ingezet, ook geheel zelfstandig zijn taak kan afmaken. Het let daarbij wel op de bewegingen van de baas.
Een kooiker heeft meestal meerdere honden. Niet in alle kooien worden honden gebruikt. In sommige kooien gebruikt de kooiker alleen voer om de eenden te lokken.

Naast de taak van eenden lokken is er nog een andere taak voor het kooikerhondje weggelegd: het verdelgen van ongedierte, zeker in de tijd dat de eenden in de kooilanden, de randen van het kooibos of in de eenden broedkorven zitten te broeden.

Het kooikerhondje, ook wel kooiker of kooikertje genoemd, is een sinds 1966 officieel erkend (oud Nederlands) hondenras.

Geschiedenisschrijver Pieter Hooft schreef in zijn Nederlandsche Historiën dat in 1572 het leven van Willem van Oranje gered is doordat een kooikerhondje aan zijn legertent bij Hermigny krabde. Van Oranje zou daardoor wakker zijn geworden en kon zo ontsnappen aan Spaanse overvallers.
Het gebruik als werkhond in eendenkooien is al eeuwen oud. Doordat het aantal eendenkooien aan het begin van de 20e eeuw sterk daalde, dreigde het kooikerhondje te verdwijnen. Baronesse van Hardenbroek van Ammerstol heeft in de jaren 1950 veel gedaan om het bijna uitgestorven, typische hondje te behouden. Het kooikertje heeft een schofthoogte van 35 tot 42 cm, een middellange witte vacht met roodbruine platen en een grote pluimstaart, met vaak bruine pluimen en een zwarte ring. Aan de punten van de oren bevinden zich zwarte haren, de zogenaamde oorbellen.
Kooikerhondjes zijn van nature actieve werkhonden, ze zijn waaks en eenkennig. De dieren hechten zich sterk aan een bepaalde persoon of groep. Als er eenmaal een band is, is die voor het leven.

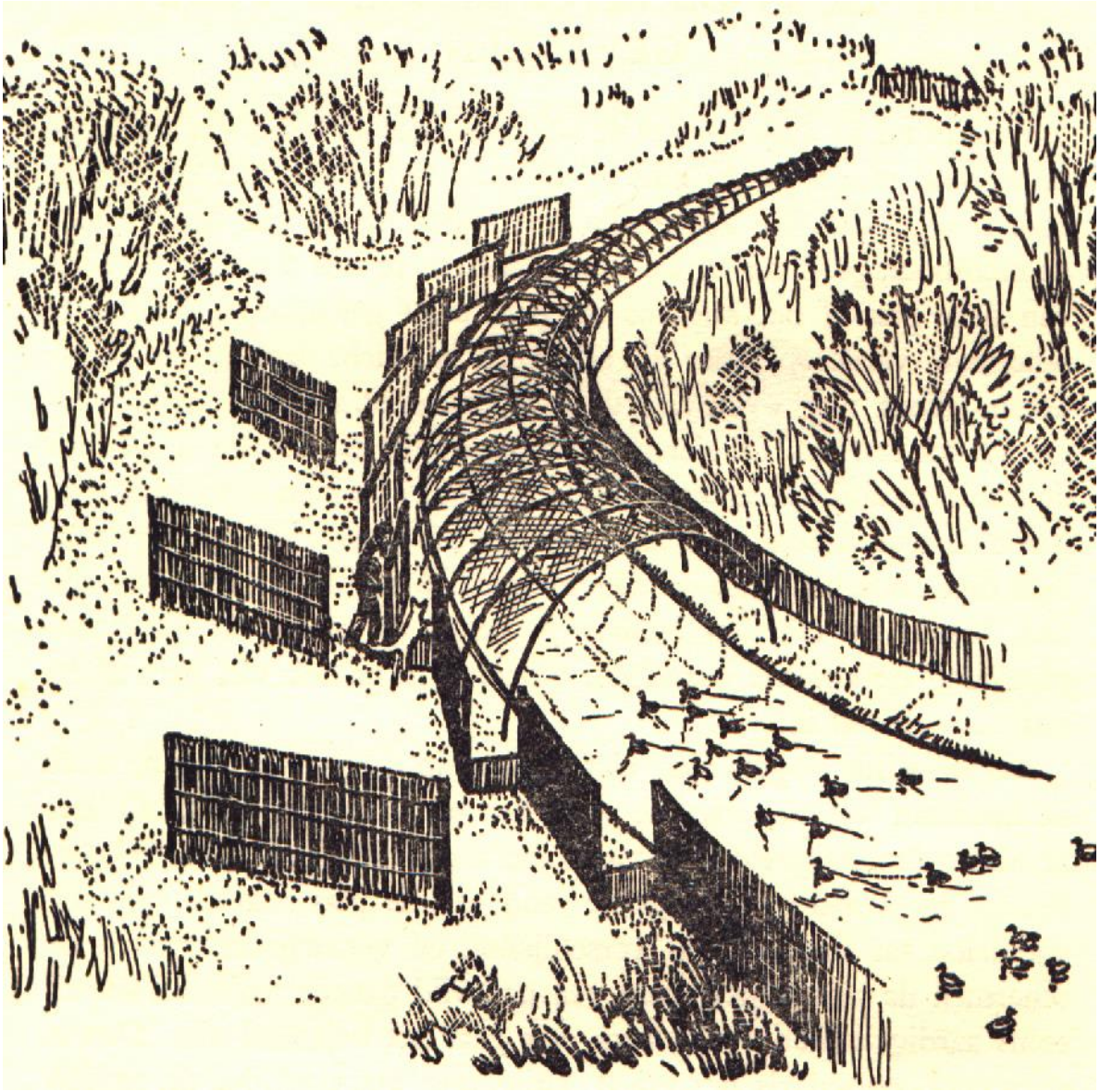

Het vangen van wilde eenden (illustratie T. Lebret)

Tijdens de zaai en de oogst periode is de kooiker verplicht zijn tamme stal eenden op te sluiten om zo te voorkomen dat de eenden de zaden van de omliggende landerijen opeten.
Het opsluiten gebeurt in een hok met een soort vijvertje erbij. Dit hok wordt ook wel het makhok genoemd.
Bij het makhok hoort ook een kleine vangpijp waar de kooiker jonge eenden die in de kooi geboren zijn leert om een vangpijp in te zwemmen.
De kooiker gaat dagelijks naar de kooi om de eenden te voeren, ook buiten het vangstseizoen.
Als er in een kooi veel duikeenden voorkomen wordt voedsel gebruikt dat naar de bodem zinkt.
Zitten er veel zwemeenden wordt drijvend voedsel gebruikt.

Bij het vangen van eenden moet met veel verschillende omstandigheden rekening gehouden worden. Eenden worden gealarmeerd door geluiden en (menselijke) geuren. Rust in de kooi is dus een vereiste. Maar ook de weersomstandigheden spelen een grote rol bij het vangen. Bij winderig weer zijn eenden schrikachtig. Druilerig weer, windstilte en strenge vorst zijn evenmin goed vangweer. Er zit geen beweging in de vogels. Eenden houden van rustig water en niet van hoge golfslag.
Bij vorst moet de kooiker ‘s morgens vroeg voor dat de eenden terugkeren naar de kooi een gedeelte van het wed en het eerste gedeelte van de pijp waar hij die dag wil vangen vrij maken van ijs (ijzen). Eenden hebben open water nodig, ze moeten kunnen drinken en hun veren verzorgen.
De kooiker gebruikt hiervoor een ijshaak. Met de ene punt van de ijshaak kan hij het ijs stuk slaan, als hij de haak omdraait kan hij met de andere punt een ijsschots naar zich toe trekken.
In de eendenkooi is een oud exemplaar gevonden. Intussen is deze nagemaakt door een smid.

IJshaak gevonden in de eendenkooi en een nagemaakt exemplaar.

Een kooiker zal dus veel aandacht aan weer en wind schenken. Niet zozeer om te zien of hij een nat pak zal halen maar meer om de kansen op een goede vangst te berekenen.
Voor het kooibedrijf zijn de kwakkelwinters het beste, zeker als het in het noorden veel en streng vriest zodat de eenden daar door de vorst verjaagd worden en hier maar geringe vorst is zodat de eenden niet verder zuidwaarts trekken.

Rondleidingen
Zondag 3 juli hebben Ton en Rut weer rondleidingen verzorgt. Om 9.00 – 10.00 – 11.00 en 12.00. Alle 4 de tijdsloten waren volgeboekt en een paar dagen van te voren nog een aantal mensen moeten teleurstellen. Een 5e rondleiding zou ook volgeboekt zijn.

Voor aanvang van de rondleidingen

In eerste instantie liep het niet storm met de aanmeldingen. Na een mooi artikeltje in het Brabants Dagblad kwamen diverse mailtjes met aanmeldingen binnen.
Ton vond de opkomst maar aan de magere kant en heeft flyers geprint en is gaan flyeren.
Dit heeft nog een aanzienlijk aantal gegadigden opgeleverd.

Bijen
Op zaterdag 16 juli zag Nelly ze vliegen. Heel veel bijen. Het bleek een bijenzwerm te zijn. Zwermen is de natuurlijke manier waarop een bijenvolk zich opsplitst in meerdere volken. Een bijenvolk zal rond de maanden mei/juni (en soms in juli) gaan zwermen. Dit gebeurt wanneer een woning voor een bijenvolk te klein wordt.

Er wordt een nieuwe koningin gemaakt. De oude koningin legt een bevrucht eitje in een kokervormige cel. Deze cel wordt de koninginnecel genoemd. De larve wordt gevoed met koninginnengelei, een speciale brei waardoor de larve uitgroeit tot een echte koningin. De geboorte is na 12 dagen.
Een paar uur voor de geboorte vertrekt de oude koningin. Zij neemt de helft van het volk mee. Dit heet de voorzwerm. Als er meerdere koninginnen geboren worden verlaten ook zij met een groep bijen de kast, deze worden nazwermen genoemd.
Als de overgebleven groep bijen te klein wordt, stopt het zwermen. Er blijft 1 koningin over, de overigen worden gedood.

De bijenzwerm

De bijen worden opgehaald (foto Sander)

Elke zwerm zal een nieuw onderkomen zoeken. Dit onderkomen zal gevonden worden door één van de verkenners. De overige bijen klonteren, in afwachting daarvan, samen op een tijdelijke plek tot een tros. Het zoeken van een nieuw onderkomen kan enkele dagen duren. Voordat een zwerm vertrekt zuigen alle bijen zich helemaal vol met honing en wordt er stuifmeel meegenomen, als voedselvoorraad voor de komende dagen en om het nieuwe nest op te starten.

De bijen zijn opgehaald door een lid van de bijenvereniging ’s-Hertogenbosch. Hij heeft de bijenzwerm in een speciale doos geschept, de doos even laten staan en ’s-avonds opgehaald. Volgens hem is over zes weken alles behalve de koningin vervangen door nieuwe bijen. Hij schatte het in totaal op ongeveer 30.000 bijen. Het volk is ergens dicht in de buurt weggevlogen vanwege een nieuwe koningin.

Gevallen nestkastje
Van het voorjaar is een nestkastje uit de boom gevallen. Het is stuk en wordt gerepareerd.
Het nestje is bij de banken neergelegd. Een slim jongetje ontdekte dat er toch nog eitjes in zaten.

Eitjes in het nestje

Zadelzwam op zieke es

Muisje op emmer, hoe is het daar gekomen?

Wildstrik

Stropen
Onlangs werd in het Noorderbos een paal met ijzerdraad gevonden. Bij nader inzien betreft het een wildstrik. Er is in het verleden gestroopt in de Eendenkooi.
Een wildstrik wordt veelal gemaakt van ijzerdraad. Door het ijzerdraad van een vanglus te voorzien krijgt men een strik die geschikt is voor het vangen van dieren. Het dier komt door (langzame) verstikking aan zijn uiteindelijke dood.
Wildstroperij is het illegaal, zonder akte of vergunning jagen of vissen.
Het wederrechtelijk, dus zonder jachtakte en/of benodigde vergunningen of ontheffingen, doden, verwonden, vangen, bemachtigen of met het oog daarop opsporen van dieren wordt als stroperij aangemerkt. Dergelijk handelen is in Nederland sinds 1 april 2002 een overtreding van bepalingen in de Wet natuurbescherming. De strafbaarstelling ervan is geregeld in de Wet op de economische delicten. De rechter kan hierdoor extra zware straffen opleggen aan mensen die zich schuldig hebben gemaakt aan deze vorm van diefstal.

Bloeiende planten
In de eendenkooi staan veel bloeiende planten. Nu zijn de meeste jammer genoeg uitgebloeid. Een paar van de vrijwilligers hebben het idee om volgend jaar te beginnen aan een digitaal herbarium. Hieronder alvast 2 soorten die daar in opgenomen kunnen worden.
De breedbladige wespenorchis (wilde orchidee) en de kattenstaart.

Breedbladige wespenorchis

Kattenstaart

De Eendenkooi Maaspoort is opgenomen in de goedendoelengids van ’s-Hertogenbosch.

Weer een vreemde eend in de bijt

Een verwilderde witte Hollandse kwaker

Colofon
Deze nieuwsbrief is een uitgave van De Stichting Eendenkooi Maaspoort.
Redactie: Rut Stokman
Hebt u ideeën, teksten of foto's, graag zenden naar Rut Stokman. E-mail: r.a.m.stokman@home.nl

Doelstelling: De Stichting Eendenkooi Maaspoort is sinds het jaar 2000 bezig met het in stand houden en restauratie van de voormalige "Empelse Kooi". Deze kooi is nu bekend als Eendenkooi Maaspoort in het Burgemeester Van Zwietenpark en is eigendom van de gemeente 's-Hertogenbosch. De stichting heeft een bestuur en voert de werkzaamheden uit met behulp van vrijwilligers. De vrijwilligers wonen vooral in Maaspoort, maar er zijn ook vrijwilligers uit andere wijken en plaatsen uit de omgeving komen.
Met restaureren bedoelen we dat we de kooi zoveel mogelijk in de oude staat terugbrengen zodat er gevangen zou kunnen worden zonder dit daadwerkelijk te doen.

Donaties zijn welkom op bankrekeningnummer lid IBAN: NL70 RABO 0144536846, t.n.v. Stichting Eendenkooi Maaspoort te 's-Hertogenbosch.

Bestuur Stichting Eendenkooi Maaspoort:

Teun Kelderman:	voorzitter
Thijs Vos	penningmeester
Sander van de Wiel	secretaris
Ton Boudewijns:	algemeen bestuurslid
Rut Stokman:	kooiker, adviseur renovatie en contact vrijwilligers

Info:	www.eendenkooimaaspoort.nl
E-mail:	info@eendenkooimaaspoort.nl

Wil je de nieuwsbrief niet meer ontvangen, laat dat dan even weten.